

De monestir a estable, d'estable a monument

E. ALCALDE

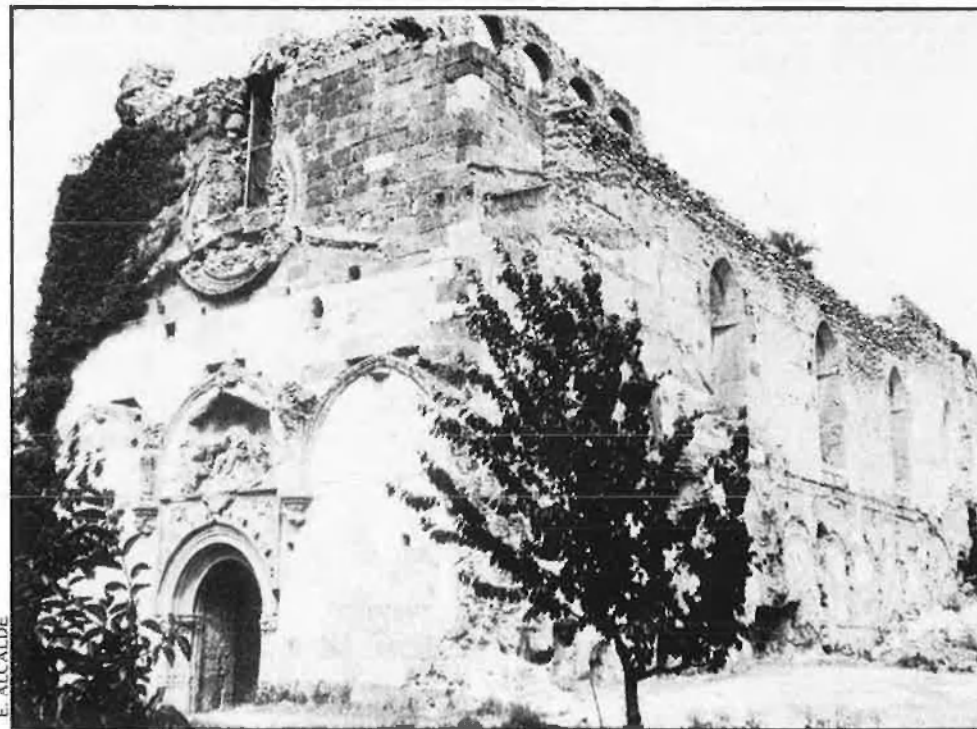
La Cartoixa de la Vall de Crist, un dels nostres monestirs artísticament més importants, i el més arrasat de tots, està sent recuperat per un grup d'arqueòlegs finançats per diverses institucions. Cinquanta anys van ser-ne prou per destruir un conjunt arquitectònic que havia necessitat cinc segles per ser enllestit. Ara, alguns elements importants tornen a eixir a la llum.

A. Mateu

Ens hem acostumat a pensar que el nostre patrimoni artístic està majoritàriament fet malbé i, tal com va, encara s'ha de malmetre molt més. Afortunadament, no és cert que no s'hi pugua fer res, com mostra el cas de la Cartoixa de la Vall de Crist, un dels grans monestirs valencians, oblidat i pràcticament enderrocat, que ara la Conselleria de Cultura i els arqueòlegs recuperen.

La Cartoixa de la Vall de Crist es troba situada a la comarca de l'Alt Palància, al terme d'Altura. Tota ella forma el fons de la vall, des del qual es pot veure els límits naturals de la comarca i fins i tot més enllà. La seua història començà el 1385 quan Martí l'Humà, aleshores príncep de la Corona d'Aragó, aportà el capital necessari per a la fundació. Els primers monjos provindrien d'*Escala Dei*, la gran cartoixa tarragonina. Amb el temps, la de la Vall de Crist va esdevenir una de les més importants de tot Europa.

En un primer moment es va construir una petita església, la de Sant Martí, que avui, amb una important restauració, continua dempeus en un estil gòtic català bastant primitiu. Les cel·les, el claustre i les altres dependències formarien part del conjunt més antic de la cartoixa. Quan Martí va accedir al tron, va voler dotar la Cartoixa de més luxe i hi construï una muralla d'una nova església que és el nucli central del monestir. Alhora, a partir del 1400 es va bastir tot el conjunt monacal que encara avui podem veure: un gran claustre amb doble arqueria, possiblement un dels més grans d'Europa, un refectori i una aula capitular que, per tal de rebre les

E. ALCALDE

Imatges de l'església, nucli central del monestir.

personalitats que visitaven la Cartoixa, devia contenir una gran riquesa ornamental. El claustre del monestir es completava amb les espaioses cel·les dels monjos. Posteriorment, la Cartoixa va patir un seguit de canvis estètics. L'església de Santa Maria Magdalena es va vestir d'un aparatós barroquisme, molt típic al llarg del segle XVII per aquestes terres.

Durant l'època de l'esplendor medieval i a l'inici del renaixement molta gent de pes es retirà a meditar lluny del soroll mundanal darrere els murs de la Vall de Crist; entre ells, Bonifaci Ferrer, germà del famós dominicà orador i exorcista de Casp. Bonifaci, també escriptor i compromès a Casp,

ha passat a la història per redactar, probablement a la Cartoixa, la més completa traducció catalana medieval de la Bíblia, que la fúria bibliòfaga de la Inquisició va fer desaparèixer fins al punt que només se'n conserven tres o quatre fragments, pàgines, escampats pel món. Almenys en el món de la ficció la Bíblia valenciana de Ferrer seria recuperada gràcies a una novel·la de Rafael Tasis, la primera novel·la catalana de lladres i serenos. Així, curiosament, la Cartoixa de Vall de Crist ha estat la casa-matriu del gènere negre entre nosaltres.

També caldria anomenar, entre els estadants insignes, Lluís Mercader, prior renaixentista i astrònom ama-

teur, que arribà a ambaixador d'emperadors d'Alemanya i papes Borja, o Lluís Berenguer, confessor del rei Ferran i, pel que sembla, llum del concili laterà. Entre les obres d'art, retaules de Jacomart i de Roderic d'Osona i llenços de Joan Ribalta.

Aquestes glòries, més o menys domèstiques, passaren. El monestir va tenir una vida aproximada de quatre-cents cinquanta anys. Cap al 1840 les lleis de desamortització van expropiar la cartoixa als monjos. A partir d'ací, el monestir va ser enderrocat sistemàticament, s'arribà al punt de dinamitar-lo per aconseguir les ben escairades pedres gòtiques, ideals per fer bancals i cases. Així, no és gens estrany que un percentatge alt de cases

sentia el vent entre els pins dels horts monacals i els precés intermitents dels cartoixans. Un cas més, doncs, només destacable per la importància del que havia estat destruït, no per la sistemàtica brutalitat dels mètodes emprats.

L'excavació

La història d'aquesta excavació comença al mes de juliol de 1985, quan es fa públic l'informe de l'arquitecte Enric Martín i la geògrafa Maria Josepa Santolalla sobre l'estat de conservació de la cartoixa en general, ajudats per Agustí Pastor i Rafael Martín. La Conselleria de Cultura es posà en contacte amb l'INEM, per tal de trobar gent qualificada i traure a la llum les restes del monestir, que per

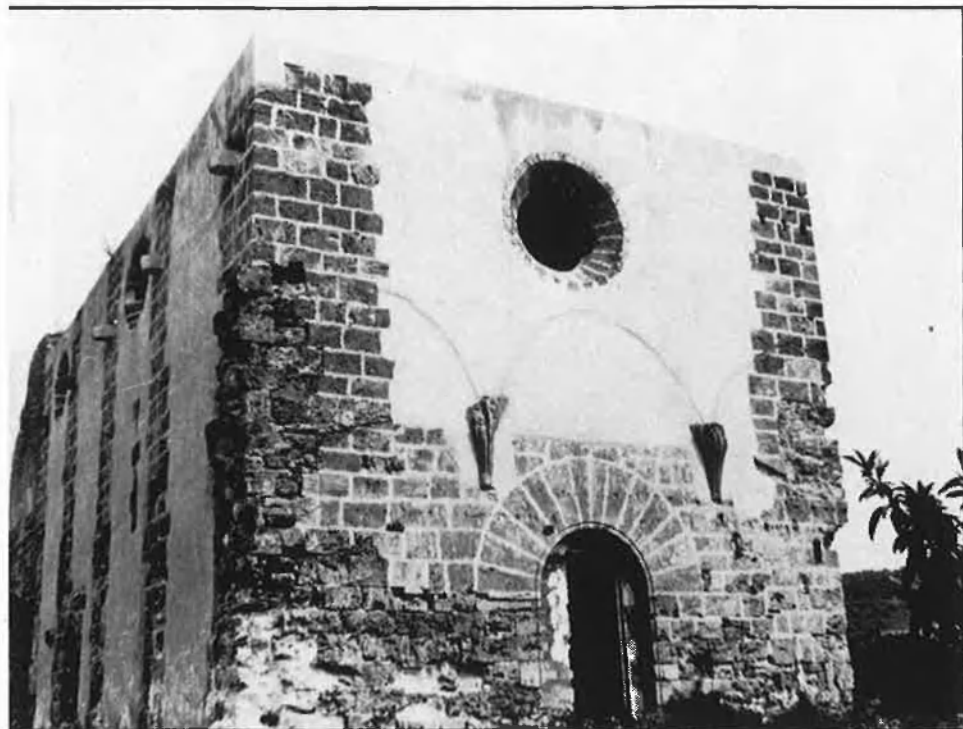
llum que ens donen informació i fan possible la reconstrucció del plànol de la cartoixa. La Diputació de Castelló va començar per restaurar l'església de Sant Martí, que avui apareix de nou en el seu estil gòtic. Les cuines del monestir, fins ara cobertes per més de dos metres de potència, queden ara a la vista; la zona de l'interior de l'església gran també s'ha netejat, trobant-hi els accessos i, entre el rebliement, restes de l'estructura barroca tant escultòrica com arquitectònica.

E. ALCALDE

Al sector septentrional ha aparegut la sagristia i l'accés a la biblioteca i a l'arxiu, amb una escala de pedra. En aquesta zona es va trobar la làpida de consagració de l'església, escrita en llatí amb la data en què l'església Major va ser consagrada. Un pas porticat, ara netejat, recorre tot el conjunt de peces importants de la cartoixa.

L'equip d'arqueòlegs, amb la col·laboració de l'ajuntament d'Altura ha muntat un itinerari, amb les explicacions escaients, que intenten donar una idea del que era el conjunt monacal. De cara a la comarca, l'equip tècnic està preparant una exposició sobre la Reial Cartoixa que tindrà lloc en aquesta setmana. Activitats totes que possiblement serviran, per una volta, per recuperar, en la realitat i en la memòria dels qui la visiten, una peça arquitectònica fonamental dins la història del nostre país. Perquè deixi de ser com tants dels nostres monuments, un camp de runes heteròclites o una pedrissa de ben tallats carreus a l'abast de la mà. □

Casa matriu del gènere negre.

d'Altura i Sogorb conserven restes del monestir més arrasat dels Països Catalans.

Més endavant, encara, el conjunt monacal es va vendre perquè el dividiren en horts. Els emplaçaments de les cel·les, el claustre o l'església esdevingueren camps de cultiu. Les capelles van ser emprades per tancar ramats. Únicament el celler de Sant Martí, antic refectori dels monjos, va quedar més o menys estalvi perquè des d'un principi va ser utilitzat com a almàssera i paller. En uns cinquanta anys, doncs, va restar pràcticament destruïda l'obra de mig mil·lenari. Les relles i posteriorment els tractors faenaren on just un segle abans se

les informacions prometien ser interessants.

Efectivament, durant l'estiu del 86, un grup d'obres i dos arqueòlegs s'hi posaren a treballar. Els primers resultats ixen prompte i el que havia de ser una excavació d'urgència esdevé a poc a poc una campanya més llarga. La magnitud de l'excavació i la importància del monestir van posant-se en relleu a mesura que la superfície es neteja i de seguida cal augmentar el nombre de treballadors i tècnics fins a 37 obrers i 7 arqueòlegs. La cartoixa esdevé de mica en mica un dels monuments capitals de l'arqueologia actual al nostre àmbit.

Nombrosos elements han eixit a la